

מן הארכיון ומסמכים נוספים

דיאיון עם יצחק רבין

תל-אביב, 22 באוגוסט 1982

אבי שליים

הקדמה מאת פרופ' אבי שליים

הדיאיון עם יצחק רבין התקיים ב־22 באוגוסט 1982 בחדרו הקטן והצנוע שבקריה בתל-אביב. רבין היה באותה עת חבר כנסת מטעם המערך. את הפגישה ארגן רב צמיר, והוא גם השתתף בשיחה. רב צמיר, חבר קיבוץ ברור-חיל שבנגב, היה מקורב לרבין במערך, ומאחר שהתחיל אז את עבודת הדוקטור שלו במדעי המדינה באוניברסיטה העברית בירושלים בנושא מלחמת ששת הימים. היה לו עניין מיוחד בנושא השיחה.

אני שימשתי מרצה ליחסים בין-לאומיים באוניברסיטת רידינג באנגליה וביליתי שנת שבתון בארץ לצורך מחקר על מדיניות הביטחון של ישראל ב־25 שנותיה הראשונות - ממלחמת העצמאות ועד מלחמת יום הכיפורים. כבר אז היה לי עניין מיוחד ביחסי ישראל-ירדן וב־1988 פרסמתי ספר תחת הכותרת: *Collusion Across the Jordan: King Abdullah, the Zionist Movement and the Partition of Palestine*. בזמן כתיבת הספר לא היה בידי שקלוט של הדיאיון עם רבין, ולכן, לצערי, לא עשיתי בו שימוש. מה שלא כן בספרי החדש קיר הברזל: ישראל והעולם הערבי, 1948-1998, שבכתיבתו נעזרתי רבות בדיאיון.

הדיאיון עם יצחק רבין עוסק בתקופה שמלחמת העצמאות ועד מלחמת ששת הימים. יצחק רבין נולד בירושלים ב־1922. הוא למד בבית-הספר החקלאי על שם כדורי. ב־1940 הצטרף לפלמ"ח ושירת בו עד סוף מלחמת העצמאות. היה מפקד חטיבת הראל בחזית ירושלים והשתתף במשאומתן על שביתת הנשק עם מצרים, שהתקיים ברודוס. בשנים 1950-1952 שימש ראש אג"ס-מבצעים במטכ"ל. לאחר שנת השתלמות בבית-הספר לפיקוד ומטה של הצבא הבריטי בקמברלי, אנגליה, הוצב

בראש אגף ההדרכה במטכ"ל והועלה לדרגת אלוף. בשנים 1956-1959 שירת כאלוף פיקוד הצפון. ב-1959-1963 הוחזר למטכ"ל כראש אג"ם וב-1961 נתמנה גם לסגן הרמטכ"ל. בינואר 1964 נכנס רבין לתפקידו כרמטכ"ל ופיקד על צה"ל במלחמת ששת הימים.

הריאיון שלפנינו עוסק בקשת רחבה של סוגיות בטחוניות, כגון האסטרטגיה רבתי של מלחמת העצמאות, ועידת רודוס, התפתחות הדוקטרינה הצבאית של צה"ל, מטרות מבצע סיני, ההתמודדות עם אש"ף באמצע שנות השישים, המאבק על האזורים המפורזים בגבול עם סוריה, המאבק על המים, והרקע למלחמת ששת הימים.

יצחק רבין היה אחד האדריכלים החשובים של אסטרטגיית ההרתעה שפותחה בישראל אחרי מבצע סיני, משהתברר שלא ניתן להשיג עומק אסטרטגי בדרך של כיבוש שטח. קבוצה אחת של מקבלי החלטות, שכללה את דוד בן-גוריון, שמעון פרס ומשה דיין, סברה שישראל חייבת לפתח אופציה גרעינית שתשמש גורם מאזן מול הנשק הקונבנציונלי של הערבים. יגאל אלון ויצחק רבין היו מהתומכים הבולטים בדוקטרינת ההרתעה הקונבנציונלית. בריאיון שאלתי את רבין על חשיבותו של נשק גרעיני לבטחון ישראל. הוא ביקש ממני לסגור את מכשיר ההקלטה. מהרשימות שערכתי מיד לאחר הריאיון עולה שרבין הדגיש כי את הוויכוח על נשק גרעיני יש לראות בפרספקטיבה הנכונה. השאלה היא: האם אנחנו זקוקים לארסנל גרעיני מול הכוח הקונבנציונלי של הערבים? לדעתו, על צה"ל להיות ערוך בנשק קונבנציונלי מול הנשק הקונבנציונלי של הערבים. אם מול כוח קונבנציונלי נצטרך להשתמש בנשק גרעיני, זה מעמיד בסימן שאלה את קיומה של המדינה. יש לדחות מידון גרעיני במזרח התיכון, אמר רבין, אבל אסור שיווצר מצב שלערבים יהיה נשק גרעיני ולנו לא.

הריאיון

שאלה: אני רוצה להתחיל עם שאלה אחת כללית על מלחמת השחרור [רבין: מלחמת העצמאות] - מלחמת העצמאות. הדעה שלבן-גוריון היתה אוריינטציה האשמית שהיא קבעה, פחות או יותר, את האסטרטגיה הצבאית במלחמת העצמאות. יש בזה משהו או אין?

תשובה: אני לא יכול לתת על זה תשובות מוחלטות, כי אני לא שמעתי על זה מאיזשהו מקור מוסמך. אין לי ספק שמבחינות מסוימות הצבא הירדני (בגלל היותו) מה שקראו אז הלגיון הערבי היה הכי קרוב למרכזי האוכלוסייה הישראלית לפני פרוץ מלחמת העצמאות, או ליתר דיוק לפני השלב של 15 במאי '48, שאז התערבו צבאות ערב. ידוע הניסיון שנעשה על-ידי ישראל או על-ידי ההנהגה של היישוב היהודי, על-ידי שליחת גולדה לעבדאללה במגמה להניא אותו מלהיכנס למלחמה,

ותשובתו היתה שלילית והוא נכנס למלחמה. עכשיו, האם מישוהו הסכים מראש שעבדאללה יכבוש את השטח הערבי? זו שאלה היפותטית, כי אנחנו לא היינו באותה העת במצב לכבוש את השטח הזה. עכשיו, עובדה שכבר בסוף אפריל, ב־19 באפריל, נתקבלה החלטה, בראש ובראשונה על־ידי בן־גוריון (על סמך, אמנם, אינפורמציה מוטעית שהגיעה שכאילו הבריטים עוזבים את ירושלים). לכבוש את ירושלים. הוא רצה להיות דוד השני של ירושלים, ועובדה שהוא נטש את אזור השפלה ועלה אתנו בשיירה כאשר הוחלט על מבצע 'יבוס', שבראשו עמד יצחק שדה שהיה צריך להיות המפקד של שתי החטיבות - של חטיבת עצינוני בפיקודו של דוד שאלתיאל, [ושל] חטיבת הראל בפיקודי. לשם זה הפקרנו את הדרך לירושלים. וכל זה היה מיועד להגיע לכיבוש ירושלים. גם כאשר הסתבר שהבריטים לא פינו, יצאנו למבצע. אבל אחרי שבן־גוריון נוכח שהבריטים לא יתנו, כאשר הם סילקו אותנו משיח'ג'ראח, הוא בעצם עזב את ירושלים וחזר לתל־אביב, כנראה מתוך השלמה עם העובדה שלא ניתן להגיע לכיבוש מוחלט של ירושלים כל עוד הבריטים שם.

עכשיו, העובדה שבתוך ההנהגה המדינית והצבאית היה בן־גוריון האיש הנעול ביותר על ירושלים, על הדרך לירושלים, לא בדיוק תואמת את התאוריה, אלא אם נאמר שהיתה השלמה ישראלית שהלגיון יכבוש את הגדה; אבל ברור שלא היתה שום הסכמה על עניין ירושלים. לכן, אני חושב שפה, כמו בהרבה דברים, היתה השלמה בלידת־בררה, וצריך לזכור שעיקר המלחמה נוהל על בסיס: א. תוכנית החלוקה, כלומר להבטיח קודם־כול שמה שניתן לישראל פוליטית יימצא בידנו צבאית; ב. שאותם האזורים שהם ממש היו בתוך הנשמה שלנו, כמו הגליל המערבי, כמו אזור יפו... שוכחים שתוכנית החלוקה השאירה את יפו, לוד, רמלה במדינה הערבית, וזה היה ממש עצם בגרון של המדינה, שכמעט היה יוצר איזה חצי פיצול בין החלק הדרומי והחלק הצפוני. אני חושב שתוכנית המלחמה נוהלה על בסיס תוכנית החלוקה, פלוס שיפורים - כשירושלים כמרכז השיפור, כי היא היתה צריכה להיות מבונאמת, לא בשליטת אף אחד; כל אזור המרכז, סביב האזורים המאוכלסים לוד, רמלה, שזה גם מהווה את הרציפות הטריטוריאלית עם החלק הדרומי ועם ירושלים; הגליל המערבי. כך אני חושב שנוהלה המלחמה. לא היה שום הסכם עם עבדאללה. ניסו לעשות הסכם ולא הצליחו. כך שאני לא מבין מניין התאוריה. אבל זו הערכה שלי.

זה עונה לי על כמה שאלות בבת־אחת.

ולכן, להפך, הוויכוח כל הזמן היה שהמטה הכללי ראה במצרים את האיום הצבאי המרכזי וניסה לסחוב כל הזמן למלחמה נגד המצרים, ובן־גוריון היה האיש שלחם דווקא על הרחבת השליטה שלנו אם בדרך

שאלה:
תשובה:

לירושלים ואם באזור ירושלים. אני זוכר שעוד לפני ההפוגה הראשונה, עוד כשמיקי סטון היה המפקד, היתה תוכנית גדולה שתפקידה היה להגיע לכיבוש אזור נרחב מאוד בדרך לירושלים. כך שאם זה לא בוצע זה לא בגלל מגבלות מדיניות, להפך, היתה תביעה מדינית לעשות את זה, אלא זה בגלל אי-יכולת צבאית.

שאלה:

עכשיו, בהקשר הזה היה העניין של 'הבכייה לדורות'.

תשובה:

בשלב מאוחר יותר, אחרי כבר השלמת המלחמה בדרום, קראו לזה מבצע 'ש-ת-ש', היה צריך להיות או היה תכנון לכבוש את הגדה, אחרי שכבר הגליל טוהר. ואז היתה ההצבעה המסוימת בממשלה, שבן-גוריון לאחר מכן הגדיר אותה כ'בכייה לדורות'. האם בן-גוריון באמת רצה? פורמלית הוא הצביע בעד המבצע, והוא מצא את עצמו במיעוט בממשלה. פורמלית. אבל הניסיון אז הוכיח שכשבן-גוריון רצה מאוד הוא יכול היה להעביר. ודאי לקראת סוף המלחמה, שכמוכן התמונה הצבאית השתנתה לטובתנו. למה זה לא בוצע - אני לא יודע.

שאלה:

אני מבין שיום אחד לפני ישיבת הממשלה, שהיתה ב'26 לספטמבר '48, ושבה בן-גוריון הציע את התוכנית למתקפה בלטרון, היתה ישיבת מטכ"ל והוא הציע את אותה ה...
ש-ת-ש' לא היה בספטמבר, זה היה רק אחרי המלחמות בדרום, לפי מיטב זכרוני. צריך לבדוק את זה.

תשובה:

או עכשיו אני מדבר על מה שבן-גוריון קרא לו 'הבכייה לדורות', וזה היה בספטמבר. מתברר שהוא הציע את אותה התוכנית למטכ"ל ואמרו לו: 'למתקפה חזיתית בלטרון אין כוח, וגם ניסינו את זה חמש פעמים ונכשלנו. אי-אפשר, אבל אפשר כן לכבוש את כל הגדה על-ידי זה שגדר לאורך הירדן מבית שאן'. ובן-גוריון למחרת לא אמר לממשלה שבמטכ"ל אומרים שאפשר לכבוש את הגדה, הוא הציע אך ורק את המתקפה בלטרון ולא דחף לזה.

תשובה:

אני לא יודע, אני לא בקי בזה. לא זוכר את זה ככה.

צמיר:

יש לנו איזה 'פלונטר' עם החבר מיקי בר-זוהר וידין. אצל מיקי בר-זוהר בספר יש ציטטה, שכביכול ידין נסע לצרפת לשכנע את שרת לאחת מהתוכניות האלטרנטיביות - מה שקוראים 'התוכנית הגדולה', או 'תוכנית יותר קטנה לגדה'. ידין אומר שזה לא היה ולא נסע בשביל זה לפריס. [שליים: מיקי היו לו המקורות שאנחנו לא יודעים]. טוב.

שאלה:

או השלב הבא במלחמה היה המערכה נגד מצרים.

תשובה:

אבל אני מתפלא, כי אני זוכר: עוד בעיצומו של מבצע 'דני' באו ידין ובן-גוריון ליאזור - ביאזור היתה המפקדה שלנו במבצע 'דני', שזה יולי '48 - עם תביעה להפסיק את הכול ולרדת דרומה. כך שזה לא נופל לי על השכל - אולי בספטמבר - שבספטמבר הוא יציע את זה, כשכל הכוחות התרכזו? קמה באוגוסט חזית הדרום והיה ברור והיתה

פקודת מבצע להיערכות למאמץ צה"לי עיקרי בדרום. משהו פה חורק; ואם אינני טועה, שחרור כל הגליל המערבי היה בערך באוקטובר, גם כן, במבצע 'חירם'. משהו לא מסתדר לי בסיפור של ספטמבר.

שאלה: אני חושב שהצורה שאני מסביר את זה זה שבן-גוריון לא היה מעוניין בהתנגשות עם [...].

תשובה: אבל לא ידוע לי מי כן היה מעוניין, כי במטה הכללי יש פקודות מבצע שמאוגוסט על הליכה לדרום עם הקמת חזית הדרום - היא קמה פורמלית ב־20 באוגוסט. אז מה - בינתיים ללכת לזה? להרפות מהמצרים? המצרים ישבו או כמעט עד יבנה. הנגב היה מנותק והיו בעיות של הנגב. משהו פה לא מסתדר לי.

שאלה: היה ידוע לך אז על גישושים מצריים כדי להפסיק את המלחמה ולצאת מהמלחמה?

תשובה: לא ידוע לי על שום דבר, ואני חושב שזה לא מדויק, כי היו החלטות מועצת ביטחון הרבה יותר טובות מבחינתם, ודאי באותה תקופה. אם אתה מדבר על אוגוסט, ספטמבר. למצרים היה כדאי לגמור את המלחמה או כי כל הדרום היה בידיהם.

שאלה: לא, אני מדבר על ההצעה הספציפית שנתן מצרי, מקורב לחצר המלוכה, לששון בתחילת אוקטובר, והוא דיווח על זה לבן-גוריון. אני פשוט רוצה לדעת אם לקחו את זה בחשבון.

תשובה: לא ידוע. אני גם לא מבין מה... אנחנו היינו במצב נוראי עם המצרים. המצרים התזיקו או את כל אורך החוף עד יבנה. התזיקו קו שסגר מאשקלון ועד בית-גוברין, כולל עיראק מנשיה, פאלוג'ה, עיראק סואידן. הנגב מנותק. באר-שבוע בידם, כל הכבישים בידם, למעט הכביש באר-שבוע-עזה, אבל עוג'ה אל-חפיר, ניצנה, ביר עסלוג', באר-שבוע, דהריה, חברון בידם. כל הנגב הדרומי בידם או בידי הירדנים, בכל אופן לא בידינו. באיזה מצב היינו אז למשא-ומתן? בעצם, יותר מחצי מדינת ישראל, עליפי תוכנית החלוקה, היתה צריכה אז ללכת פיפן'.

צמיר: אלה גם היו התנאים של המצרים.

תשובה: אני מתאר לי, זה הצעה? ואז גם הרי באותו זמן גם הועלתה הצעת ברנדוט לוותר על כל הנגב. וצריך לזכור שגם המהלכים המדיניים שהתפתחו, גוסף לנקודה העיקרית שאמרת שכל זאת דבר ראשון היה להבטיח את הקיום הפיזי של היישוב, הדבר השני היה להבטיח שלפחות מה שניתן לנו בתוכנית החלוקה, פלוס דברים חיוניים כמו ירושלים בעדיפות עליונה, גליל מערבי, הדרך לירושלים, הבטחת איזשהו מרחב עלייד ריכוז האוכלוסין הכי גדול תל-אביב - אלה היו המטרות. עכשיו, כשעולה ברנדוט, אני לא זוכר מתי זה היה, כבר ביולי, ומציע שהנגב ינותק ולא יהיה כלול בתוכנית החלוקה, אז גם העובדה הצבאית

שמצרים היא הכוח העיקרי, יושבת עשרים וכמה קילומטר מתל-אביב, גם ההצעה של ברנדוט שבעצם יותר מחצי השטח שהוקצה למדינה היהודית לא יינתן, יילקח ממנה – ודאי שאלו היו שיקולים ועדיפויות על מה ללכת.

שאלה:

יש ביקורת מצד אחר על בן-גוריון, וזה לגבי הדרך שבה נגמרה מלחמת העצמאות; והביקורת היא שהיתה לו קונצפציה איך לגמור אותה, לגמור את המלחמה עם הבנה עם עבדאללה והסדר לגבי מרכז הארץ שהוא היה הכי רגיש, אבל הקונצפציה לא היתה סגורה עד הסוף, כי בשביל להגיע להסדר עם עבדאללה היה צריך להכות את המצרים עד הסוף ולקחת את עזה. ואז אפשר היה להציע לעבדאללה את עזה והפרוודור. אבל המלחמה נגמרה בצורה אחרת ולא היה מספיק מה להציע לו.

תשובה:

אני לא חושב שלא היה מה להציע לו, ואני חושב שכל זה זה אולי בדיקות וסיפורים, כי הבעיה היתה שבעצם הפסקת האש תפסה אותנו ממש לפני ההתקפה על עזה. כלומר, מבחינות מסוימות במבצע 'חורב' המטרה היתה לכבוש את עזה, זה שלא הצלחנו זה לא היתה החלטה מדינית, זה היה אי-יכולת צבאית במגבלות של הזמן שעמד לרשותנו. עכשיו, אם זה היה משפיע או לא משפיע על עבדאללה אני לא יודע. לא חושב שעבדאללה באותה עת היה אימפריאליסטי עד כדי כך. אל תשכח, נשארה לו חצי ירושלים. מבחינה מוסלמית, אותה חצי ירושלים הכי חשובה למוסלמים, עם אל-אקצה ומסגד עומר, ואיך אתה יכול להשוות את מה שנותר לו בירושלים מבחינת מעמדו בעולם הערבי לעניין עזה, עזה הרי זה דבר משני. עכשיו, המצרים יצאו מהמלחמה משום...

עכשיו, ברודוט דווקא שאלנו את המצרים על שלום, הם אמרו: 'לא בא בחשבון שלום אתכם'. שאלנו אותם בשיחות בלתי-פורמליות: גמרנו על הקווים. עזה אצלכם. למה על הקווים האלה לא נעשה שלום? והם אמרו: 'לא. הזמן לא בשל לשלום, רק ל-armistice'. וכל הסיפורים שכאילו אנחנו לא רצינו בשלום זה 'בבלת'.

שאלה:

אני בטוח שלא רק שרצינו שלום ברודוט, אלא גם כל התוכניות והציפיות היו על בסיס השלום.

תשובה:

לא רק זה, גם כשחתמו את הסכמי שביתת הנשק האמינו שתוך מספר שנים זעום זה יוביל לשלום.

שאלה:

רציתי לשאול אותך בצורה יותר מפורטת על רודוט – אם היה תכנון לקראת רודוט, אם היו ישיבות, איזה הנחיות קיבלתם.

תשובה:

אני הרי באתי לא בשלב הראשון. אני באתי לשם אחרי שהשיחות כבר התנהלו שבוע או עשרה ימים וידין הזעיק, הוא אמר שאז יגאל [אלון] או אני נבוא, ואז יגאל החליט שהוא לא נוסע ואני נסעתי. עכשיו, שם, כל מה שהיה מדובר, למעט שיחות, כי המטרה הוגדרה – המטרה היתה

שביתת-נשק, והם לא היו מוכנים לדבר אלא על מטרת המשא-ומתן. הצדדים נקראו לנהל משא-ומתן על שביתת נשק, נקודה. לא מעבר לזה. דנים בשביתת נשק. עכשיו, מה היה התכנון? התכנון היה להשיג את המקסימום. מה היתה התוצאה? מה שניתן היה להשיג לפי הערכה באותו זמן.

שאלה: אבל היו הערכות שונות והיו חילוקי דעות בין אנשי הצבא ואיתן [ולטר איתן] מצד שני.

תשובה: כן, אבל אני חושב שאיתן קיבל את ההנחיות מכן-גוריון. אני חושב שבן-גוריון באותה עת רצה לגמור עם המצרים שביתת-נשק. שתי סיבות: א. להוציא את מצרים מהמלחמה. בעצם, על מה היה כל הוויכוח? על עזה. כמה מאות מטרים הנה, כמה מאות מטרים לשם; ב. ברגע שקבע קו שביתת הנשק לאורך הגבול הבין-לאומי, בעצם הוא הבטיח את הנגב לנו עוד לפני שהיינו שם. וברגע שבאמת נחתם הסכם שביתת הנשק עיכבו את המשא-ומתן עם ירדן ואז בוצע מבצע 'עובדה' שביסס את השליטה הישראלית עד אילת. אל תשכח שבשלב של משא-ומתן ברודוס בעצם היינו בקו סדום-עין חוסוב (הצבחה), וכל החלק הדרומי של הנגב היה לא בשליטה ישראלית.

שאלה: בגלל זה היו לך הסתייגויות מההסכם עם המצרים - כי אתה עזבת.

תשובה: אני לא עזבתי בגלל זה. אמנם אמרתי שאני שמח לעזוב ועזבתי, אחרי שהיתה לי שיחה עם ידן, שהיה ברור שמיד אחרי זה הולכים למבצע 'עובדה', וכבר התחילו פה לתכנן את זה, והתוכנית בעיני ידן ובעיני לא כלי-כך נראתה כי היתה מסורבלת. ואז אמרתי: 'אני מעדיף לעסוק בתכנון של מבצע 'עובדה' מאשר לשבת שם'.

צמיר: יש איזשהם מכתבים בינך ובין אלון, שרוברט סלייטר מצטט, שבהם יש ביקורת על ה...

תשובה: נכון, יש מכתב אצל ירוחם כהן, שנמאס לי שם. אני יודע. אבל אלה היו בעיות משניות, לא בעיות קרדינליות. הרי לא יכולנו להביא לידי ויתור שלהם על עזה כשם שהם לא יכלו להביא ל... אני, למשל, חשבתי שאת משלט בית הקברות, את הרכס ששולט על רפיח, לא צריך היה לעזוב, כי אנחנו היינו שם בתום הקרבות, ואנחנו נסוגנו מכל רכס, במידה שיש בנגב רכסים. אבל יש תוואי שטח שהוא שולט ממש על הצומת, מה שקוראים היום צומת אבשלום, ושם היינו. קראו לזה משלט בית הקברות.

שאלה: משום מה אני חשבתי שההתנגדות שלך היתה יותר עקרונית, שחשבת אז שהסכם שביתת נשק כזה רק יוליך למלחמה נוספת. אני סעיתי בזה, אני מבין.

תשובה: תראה, למה שיוביל הסכם שביתת נשק: יום אחד היתה לו הערכה, בהתחלה היתה אווירה יותר אופטימית; אבל ברור - זה שביתת-נשק זה

- לא שלום. וההתנגדות שלהם לשלום היתה עמוקה ונמרצת. 'שלום זה השלמה אתכם, העולם הערבי לא בנוי להשלמה אתכם ועם קיומכם'.
שאלה: מה באמת היה היחס בצה"ל אחרי שהתברר שהסכמי רודוס הם לא צעד ראשון לשלום, אלא שהערבים חתמו רק להשתחרר מלחץ?
- תשובה: א. מתי זה התברר? קודם-כול כולנו היינו בעד סיום המלחמה, כי מה שהיה ברור - שהשגנו הרבה יותר מתוכנית החלוקה. בשביל מה היה צריך להמשיך את המלחמה? אם היה היגיון להמשיך את המלחמה, זה לא היה בגלל עזה, זה היה בגלל הגדה, ועל זה היתה החלטת ממשלה - לא! הרי הגליל כולו היה משוחרר, הנגב כולו היה משוחרר למעט עזה והר חברון. על הר חברון ועל הגדה, כלומר מה שקרוי הגדה, היתה החלטה - לא. אז בשביל מה להמשיך את המלחמה - על עזה בלבד?
שאלה: לא היו אנשים בתוך הצבא, כמו יגאל אלון, שדחפו להשלים את הכיבוש?
- תשובה: הם היו בעד. בא יגאל אלון לבן-גוריון אחרי מבצע 'חורב' ואמר: 'בוא נעלה מדרום'. משה כרמל הציע מצפון, כי הוא היה אלוף פיקוד צפון; יגאל הציע מדרום, כי הוא היה מפקד חזית הדרום. כל אחד מזווית הראייה שלו.
- שאלה: אחרי שהתברר באמת שלערבים לא היתה כוונה להתחיל בתהליך של השלום בשקט, אלא שהם מתאוששים ומתכוונים לשלום בליג'רטי, האם היתה הערכה מחדש בתוך צה"ל לגבי הגבולות של '49? אני יודע על מקרה אחד, ספציפי, של דיין, שהוא לא קיבל אותם. היה כנס צירים ביולי 1950, ובו הוא אמר: 'עם גבולות כאלה עם ירדן אי-אפשר לחיות, צריך לגמור את מלחמת השחרור ועדיין לא מאוחר מדי לעשות את זה', ואני תוהה אם זה היה מקרה הריג.
- תשובה: יכול להיות. תראה, כל אחד ידע שיש לנו בעיה בגזרה המזרחית. ידענו שיש בעיה, אבל להגיד שאי-אפשר היה להיות עם זה? עובדה שחיינו עם זה עד '67. ואני לא מכיר ממשלה אחת מ-'49, בהסכמי שביתת הנשק, ועד '67 שדיברה על ייזום מלחמה כדי לכבוש את הגדה. יותר מזה, אתה רוצה יותר מזה? גם ממשלת הליכוד הלאומי ב-'67 היתה נכונה, כדי שירדן לא תיכנס למלחמה נגד מצרים [הכוונה כמובן למלחמה יחד עם מצרים נגדנו], להתחייב התחייבות ממשלתית לארצות-הברית ולירדן, שאם חוסין מפסיק את הלחימה שומרים על הקו הירוק. זה כבר עם בגין.
- שאלה: הנוסחה, כמובן, כפי שאתה יודע, לא היתה שיוזמים מלחמה לקחת את הגדה, אלא שאם תיווצר סיטואציה כזאת או אם יתקיפו אותנו או...
תשובה: אם יתקיפו אותנו - כן, זה סיפור אחר.
- שאלה: אז השאלה שלי זה - אם הרעה הרווחת בצמרת צה"ל היתה שאם תיווצר סיטואציה כזאת רצוי ליישר את הקו.

- תשובה: אני זוכר שהיה דיון פעם במטה הכללי ב'55', אני הייתי ראש אגף הדרכה, עם בן-גוריון, ועוזי נרקיס היה ראש אגף מבצעים, ושנינו דיברנו (וחספנו על זה מבן-גוריון) שהבעיה היא לא מצרים; אם פורצת מלחמה או צריך ללכת מזרחה ולגמור את האיום ממזרח. בן-גוריון טען שאנחנו לא מבינים שהבעיה היא נאצר ולא ירדן, והבעיה של מצרים היא בעוצמה שלה, במנהיגותה בעולם הערבי ובפילוסופיה של נאצר.
- שאלה: עוזי נרקיס סיפר לי על הישיבה הזאת, כי אז החליטו על התוכנית האופרטיביות, למקרה הכול.¹
- תשובה: כן. ובן-גוריון קבע עדיפות למצרים בגלל העוצמה המצרית ומנהיגותה של מצרים. וביסודו של דבר, מבחינה זאת בן-גוריון צדק. אנחנו אמרנו: כן, אם יש איום מצרי - קודם אותו לחסל. אבל מבחינה טריטוריאלית, הבעיה היא לא סיני אלא הגדה. אנחנו אמרנו: האיום הצבאי הוא מדרום, הבעיה הגאוגרפית היא ממזרח.
- שאלה: אף פעם לא קיבלתם הסבר מבן-גוריון לגבי היחס המיוחד כלפי ירדן, כי עוזי נרקיס אמר לי, שתמיד אמרו לו לא להיתקל עם הירדנים, בייחוד ביולי '67.
- תשובה: אני חושב שבאותה תקופה ההערכה היתה שעם המצרים זהו האיום הצבאי, רק מצרים יכולה להחליט להיכנס למלחמה, ובצדק, וזה היה מקובל על כולנו. כולנו חשבנו כך. זה לא היה פנטז של בן-גוריון, שמלחמה ערבית-ישראלית לא יכולה להיות בלי מצרים. גם אם טעון הוכחה, אז תראה את המצב היום. אני גם חושב שלא יכול להיות עולם ערבי מאוחד בלי מצרים.
- שאלה: מתי ואיך השתנתה הדוקטרינה של צה"ל אחרי מלחמת העצמאות? כי הדוקטרינה היתה בקווים כלליים כמו במלחמת העצמאות, שקודם סופגים את המתקפה ואחר-כך עוברים לאופנסיבה.
- תשובה: לא היתה דוקטרינה כזאת. הדוקטרינה של הצבא ותפיסת הארגון של הצבא כל הזמן...
- צמיר: לקראת תום מלחמת העצמאות?
- תשובה: אחרי מלחמת העצמאות. לפני, בכלל, הכול התהווה תוך כדי, וגם תוכנית ד' של 'ההגנה' היתה, בעצם, מושתתת על הגנה, קודם-כול, של היש, ותוכנית החלוקה ושיפורים לעומת תוכנית החלוקה. עכשיו, התפיסה של צה"ל היתה: קודם-כול להיות מוכנים למקרה הגרוע ביותר. זה צבא שבנוי על מילואים בעיקר; דרושה תפיסת ארגון הצבא: גרעין סדיר, קבע ושירות חובה, קטן יחסית, כוח מילואים מול צבאות ערביים שהם בעיקרם כוחות סדירים. ואז אתה צריך להיות מוכן קודם-כול למקרה הגרוע, שיתקפו אותך, ויתקפו אותך בהפתעה, ואז אתה

1. 'מקרה הכול' - כינוי למצב שכל המדינות הגובלות בישראל תוקפות אותה.

צריך לבנות את עצמך למקרה הזה: הבנייה למקרה הזה. 2. להעתיק את המלחמה במהירות האפשרית לתוך שטח האויב. למה? להכריע אותו ולצמצם את הנזקים שלך, כי אחרי-הכול מלחמה צריכה להיגמר במינימום נזקים, לא רק לצבא אלא גם למערך האזרחי. עכשיו, זה לא מנע כהוא-זה אפשרות להיות יוזמים ולתקוף ראשונה, אם תהיה אפשרות מדינית לכך. כך שמי שאומר שהדוקטרינה של צה"ל היתה בנויה על ספיגה קודם-כול, ורק אחר-כך בכל מקרה לעבור למתקפה - ממש טועה. היה בנוי קודם-כול על המקרה הגרוע האפשרי, וזה על 'מקרה הכול' - שהם פותחים במלחמה. ואז אתה צריך לספוג. אבל ארגון הצבא, משום שהדוקטרינה לא רק היתה ספיגה אלא מעבר מהיר ככל האפשר למתקפה תוך העברת המלחמה לשטח האויב, כל זה אפשר - אילו היו תנאים, וזה אידאלי נחשב בצבא, עדיף בהרבה על ספיגה - להיות היוזמים ולהתחיל במתקפה.

או זה לא היה בדיון הזה שהתייחסת אליו ב-'56?

שאלה:

ככלל לא.

תשובה:

כי עוזי נרקיס אומר שהוא הציג את התוכנית ואת השלבים, והיה גיוס. השלבים היו גיוס, פריסת הכוחות, בלימה ומתקפה. ודין מחק את 'בלימה'.

שאלה:

מה זה חשוב? מחק - לא מחק. הרי זה לא היה מותנה באיש אחד, וזה לא התכנון האופרטיבי הראשון של צה"ל. לפני זה קראו לזה בשם אחר. צה"ל מעדכן את התכנונים, כי הסד"כים [סדרי הכוחות] משתנים כל פעם. גם המבנה הארגוני משתנה מדי פעם, אבל התפיסה הבסיסית הזאת החלה בתכנון האופרטיבי הראשוני, עוד מיד בתום מלחמת העצמאות. והדוקטרינה הזאת גובשה בסוף '49-'50. התפיסה הבסיסית נשארה כל השנים. היא השתנתה עם השתנות האמצעים, אבל עקרונית היא נשארה אותו דבר: סדיר, מילואים, בלימה (למקרה הכי גרוע), העתקת המלחמה לשטח האויב במגמה להכריע במהירות האפשרית את הכוחות התוקפים. כל זה לא מונע לוותר על השלב הראשון.

תשובה:

זה לגבי ביטחון בסיסי...

שאלה:

שלצבא יש תוכניות? בכל גזרה. מה קורה אם יש רק פה, אם יש רק פה, אם רק פה? איך מבצעים מתקפה פה, פה, פה? הצבא הכין את כל האלטרנטיבות.

תשובה:

בבעיות הביטחון השוטף: הכעיה המרכזית היתה הסתננות בשנות החמישים המוקדמות.

שאלה:

הטרור הערבי לבש צורות מצורות שונות, מתחילת הציונות. ועד היום הוא לובש ומשנה צורה מבחינת המטרות הפוליטיות ומבחינת השיטות שבהן הוא פועל ובגזרות שבהן הוא פועל. אנחנו חיים עם טרור ערבי מתחילת הציונות.

תשובה:

- שאלה: ופעולות התגמול היו מכוונות כדי לספל, לבלום ולמנוע את ההסתננות. זאת היתה המטרה המוצהרת.
- תשובה: אני מניח, כן.
- שאלה: עכשיו, יש דעה, או גרסה, שאני לא שותף לה, אבל הייתי רוצה לבדוק אותה אתך, לגבי דיון. יש אומרים שבשלב די מוקדם...
- תשובה: אם הוא רצה לעשות הסלמה כדי להביא למלחמה? אני לא יכול לתת לך תשובה. אני לא זוכר שהוא אמר את זה במוצהר. מה הוא התכוון, האם בפועל זה הביא לכך, או מה הוא התכוון? תשאל אולי אנשים יותר קרובים לו, אם הוא אמר להם. בפועל זה הביא. אבל אפשר לבוא ולומר שכמעט כל מלחמה שהתחילה עם צבאות מדינות ערב, הגורם המאיץ היה הטרור וההתלקחויות הקטנות לאורך הקווים - '56, '67. יום כיפור זה כבר סיפור אחר.
- שאלה: בתקופה ששרת היה ראש הממשלה, ב-'54, אתה זוכר איזה תוכניות מבצעיות היו לצה"ל? כי המצב הבטחוני החרף.
- תשובה: אותן התוכניות.
- שאלה: לגבי הבעיה הספציפית של סגירת המצרים.
- תשובה: היו תוכניות כל הזמן. ברגע שדיין בא הוא רצה לעשות תוכנית לכבוש את המצרים. הרי זה בלוף שרק ב-'56 חסמו. חסמו ב-'51 או ב-'52 את המצרים.
- שאלה: וב-'54 הגבירו את המצור.
- תשובה: [...] מה היה? אני לא זוכר בכלל שתגברו, אבל ממילא זה היה חסום כל הזמן. לא היה שוני מהותי מבחינת התכלית. אם יש עוד קצת כוחות או פחות קצת כוחות, זה לא משנה.
- שאלה: השאלה שלי זה אם לצה"ל היה פתרון אופרטיבי לזה, אם אפשר היה לפתור את ה...
תשובה: היתה תוכנית אופרטיבית לביצוע. אני לא הייתי מגדולי המחזיקים ממנה. ואז אני חושב שבשביל דיון זו היתה עילה למלחמה, כי כל אחד ידע שאי-אפשר לכבוש את המצרים בלי להסתבך אחר-כך במלחמה עם המצרים לכל אורך החזית.
- שאלה: אותה הבעיה עלתה לגבי מבצע 'עומר' שלא יצא לפועל.
- תשובה: 'עומר' זה היה תכנון אופרטיבי לפתיחת המצרים.
- צמיר: ואז הממשלה סירבה לקבל את התוכנית?
- תשובה: אני לא יודע אם בן-גוריון בכלל רצה בתוכנית.
- שאלה: הוא הציג אותה לממשלה.
- תשובה: או אילו היה רוצה, אני מתאר לי... הוא הצביע בעדה?
- שאלה: אני לא יודע, אני מניח שכן.
- תשובה: אני לא יודע.
- שאלה: יש עכשיו אנשים שאומרים שאו היה הזמן לספל בנאצר, כי אז אפשר

- היה לעשות את זה לבד בלי להצטרך את ה...
 תשובה: מה זה 'לטפל בנאצר'? לאן, להגיע לקהיר?
 שאלה: לא, לתפוס את המצרים, ואז אם יש תגובה מנאצר שמוליך למלחמה כוללת, אז צה"ל היה מוכן למלחמה כוללת ואפשר היה לעשות מה שעשינו ב'56 בלי הבריטים והצרפתים.
- תשובה: לא יודע. אני יודע שדיין הציע זאת, אני יודע שבן-גוריון לא קיבל את זה. זה מה שנאמר לי, אני לא שמעתי את זה אישית.
- שאלה: איך אתה רואית את המטרות העיקריות של מבצע סיני?
 תשובה: אני לא הייתי שותף. אני חושב שבפועל הרעיון היה צרפתי, והצרפתים גם סחבו את הבריטים. אני חושב שעדיין שתי המדינות האלה, בעיקר צרפת, בגלל המעורבות שלה במלחמה באלג'יר, לא השתחררה מעולם המושגים הקולוניאליסטי-אימפריאליסטי אירופאי, והם חשבו שאחרי שנאצר הלאים את... הרי, בעצם, הדחיפה היתה עם ההלאמה של תעלת סואץ. הם רצו לכבוש את התעלה מתוך הנחה, כנראה, שזה יפיל את המשטר של נאצר ויקימו ממשלה יותר נוחה להם. זו מטרת המבצע. אנחנו היינו נוכשלעפערס [גרורות] שלהם, פחות או יותר. המטרה הישראלית היתה - לפי דעתי האמינו שזה יושג - שנאצר יסולק, שכאילו היתה הבנה עם הצרפתים שייתנו את סיני למדינת ישראל, והראיה: הצהרת בן-גוריון בכנסת. אמנם הוא הבין טוב מה קרה, מהר מאוד, ותוך 24 שעות הוא חזר ממלכות ישראל או מלכות שלמה.
- שאלה: בעקבות מבצע סיני, האם פותחה תפיסה הרתעתית חדשה בעקבות הלקח הזה, שבן-גוריון הבין שאי-אפשר לשנות את הגבולות או צריך לחזק את צה"ל להרתעה?
- תשובה: אני לא חושב שזה... בכלל, ההרתעה היא תפיסה שהיתה קיימת. היא משתנית עם השתנות האמצעים. עכשיו, כשאומרים הרתעה כולם יודעים... אני זוכר כשבאתי כראש אג"ם ב'58 [רבין נכנס לתפקיד ראש אג"ם במאי 1959]² אמרתי: צה"ל צריך להיבנות ככוח מרתיע, ואם ההרתעה לא תעמוד - ככוח מכריע. אין סתירה בין שתי מטרות אלה, כי הרתעה משיגים לא על-ידי תפיסה הגנתית, אלא תפיסה התקפית. וזה היה דרוש לצה"ל לשתי המטרות; על בסיס אותה דוקטרינה שאמרתי: העתקת המלחמה לשטח האויב במהירות האפשרית, והכרעה מהירה ככל האפשר; את זה עושים עם אוויר, עם שריון, עם צנחנים, עם כוחות התקפיים. זה דוקטרינה דפנסיבית באמצעים אופנסיביים. אבל זה היה כל הזמן.
- שאלה: כשאתה היית, נעשית מפקד פיקוד צפון או דגלת בתפיסה ההרתעתית הזאת...

2. ראה: י' רבין, פנקס שירות, א. תל-אביב 1979, עמ' 101.

- תשובה: זה היה goes without saying [מובן מאליו]. זו היתה התפיסה של צה"ל.
- שאלה: ברור. אבל האם היו לך איזשהם רעיונות ספציפיים להרתעה של הסורים? או, כשדיברת על הרתעה אתה התכוונת לתפיסה הכוללת...?
- תשובה: זה תפיסה לא רק כלפי מצרים, זו תפיסה כוללת, הולמת [?] ומתאימה לכל הגזרות.
- שאלה: בתקופה שלך בצפון, האם היו גם שיחות או מגעים עם הסורים מאחורי הקלעים? כי ב'52' היו שיחות, היה ניסיון לחלק את המפורזים. או לא יודע על שום דבר, על שום מגעים ושיחות, או אני שואל שאלת תם.
- תשובה: לא, אבל בעצם כשהייתי עם בן-גוריון היו ועדת שביתת הנשק וכו', אבל זה לא היה דבר משמעותי. מה שבעצם, כשאני באתי לצפון היו שתי מטרות: מטרה ראשונה זה היה ייבוש החולה; דבר שני, ייבוש החולה היה קשור גם בתחילת חזרה להפעלת המוביל הארצי. היו דיונים רבים בנושא הזה, כי ב'52'-'53' עשו שגיאה: הלכו לתוכנית שהסורים יכלו למנוע אותה באש, ובשביל לבצע אותה היה צריך לצאת למלחמה נגד הסורים כדי לכבוש את רמת הגולן. מדוע? כי קבעו את תוכנית ההטיה על-ידי גשר הירמוך במקום שאיבה... דבר, אגב, שאחר-כך הוכח שאילו היו הולכים על התוכנית הראשונה היה גרוע גם לגופו של עניין, היה צריך להוציא את המים המתוקים ולא להכניס אותם לכינרת, הכינרת היתה הופכת למלוחה. ועליידי זה שהמים, מי הירדן כולם מגיעים לכינרת שומרים על רמת מליחות סבירה. כי מה היה קורה אילו כל מי הירדן היו מוצאים, לא נשפכים, או לא היה לך אגם, אגמי אגירה לזה. כל התוכנית שונתה, והיתה נכונה יותר מבחינת מים ומבחינת ביטחון. עכשיו, אני אומר, זה היה א. העניין של ייבוש החולה; [ב.] בחינה מחודשת לתחילת העבודה על המוביל הארצי; והדבר השלישי, השתלטות הדרגתית על המפורזים.
- שאלה: יש אומרים שהתגובות הישראליות להתנכלויות הסוריות בסוף שנות החמישים והתחלת שנות השישים היו חריפות מדי; מצד שני, יש אומרים, כמו יוסף תקוע, שאם ישראל היתה מסתפקת במאבק מדיני זה היה גורם לכרסום מתמיד של המעמד שלה, ושהמלחמה עם הסורים היתה בלתי-נמנעת והמאבק הצבאי הכין את צה"ל וחישל את צה"ל לקראת המלחמה הבלתי-נמנעת.
- תשובה: מה קרה? זה התפתח באופן הדרגתי. לפני ייבוש החולה, בכלל הצד המזרחי שלה כמעט לא היה [נגיש] פרט לרדררה במקום מצומצם. לא היו תנאים פזיזים להגיע. זה היה ביצה, לא היו דרכים, הדרכים היו בעיקר מהצד הסורי. אנחנו יכולנו להגיע מיסודי-המעלה, חולתה. [...]
- ואיך יכלו להגיע מהצד השני? לפני שייבשת את החולה כל הצד של

ההר ההוא לא היה רלוונטי. 2. השטח המפורז, ניכר, היה השטח שבעצם צה"ל, במלחמת העצמאות, לא הצליח להוציא את הסורים. זה כל הקומפלקס שבין גשר בנות יעקב ועד פרדס חורי, והיו שם עוד שני יישובים ערביים. אני ניצלתי את מבצע קדש, ובעצם סילקתי את כל התושבים הערבים שהיו בתוך המשולש הגדול הזה עד הירדן והעברתי אותם לשטח הסורי. כלומר, איך עשינו את זה? כמובן היו איומים, והם חתמו לנו שהם עוברים מרצונם החופשי. ובעצם גמרנו את המפורז הגדול, הכי גדול, ואפשר להגיד שהדרומי הוא הכי גדול. אלהמה הפסדנו, כבר ידענו. היישובים בעצם שלטו, למעט על קטעים קטנים, על המפורז הדרומי, כלומר מזרחית לכינרת. היתה שליטה מעשית על ידי שרשרת היישובים ממעגן ועד עין-גב. החלק הגדול איפה שהיו כפרים ערביים זה היה במרכז. היה נוסף לזה צפוני. אז את החלק הדרומי גמרנו בזה. כל מה שהיה מערבית לירדן. את התושבים הערבים משני הכפרים שהיו קרובים ליסוד המעלה, בין יסוד המעלה ואיילת השחר, ואת פרדס חורי - גיקינו. כשהחולה התייבשה עברנו לשליטה מזרחית. נוטרה קמה, והתחלנו לסלול את הדרך מזרחית למה שהיה אגם החולה, שהיה בתהליך ייבוש, כי הששנו שעם התייבשות החולה גם הם יתקרבו. אחר-כך, כמובן, חורנו לדרומי ולצפוני. וכל הזמן היו שם תקריות.

עכשיו, צריך לזכור שמ'65, בראשון בינואר היתה הפעולה הראשונה של החטיבה, אש"ף קס ב'64; או, נחלק את זה: קודם-כול אני מדבר על '56-'59 - ייבוש החולה, ההשתלטות על המפורז המרכזי ומזרחית לה. זה מה שהיה '56-'59. אחר-כך באה תקופה של סדרת תקריות סביב עניין המפורזים, כל הזמן, כי אלה היו הבעיות. עם המצרים לא היו בעיות - היה שקט; עם הירדנים היו קצת תקריות. העניין הועתק לגזרה הצפונית, באופן בולט אחרי מבצע קדש. וכך זה נמשך בלי שינויים מהותיים. לקראת תחילת '64 הושלם מפעל המוביל הארצי. בתודעה הערבית זה היה דבר אדיר, ובצדק, והעולם הערבי התייצב מול שאלה: מה הם עושים מול המוביל הארצי. לשם זה התכנסה ועידת פסגה בינואר '64, היא קיבלה את ההחלטות הבאות: 1. לא יוצאים למלחמה כנגד ישראל על הפעלת המוביל הארצי; 2. עושים תוכנית הטיה ערבית שתמנע ממקורות המים שבונים את הירדן, שמקורם מחוץ לשטח הריבוני הישראלי, מלהגיע לירדן. זה בערך כ-1/3 עד 45% של מקורות הירדן; 3. העולם הערבי ייערך במתואם למלחמה בעתיד הרחוק כנגד ישראל. לצורך זה תוקם מפקדה ערבית משותפת, שהיא תקבע את תוכנית ההתעצמות הצבאית של מדינות ערב. כל מדינה ערבית תישא, בהתאם לתוכנית הזאת, באחריות להתעצמותה. הוקם אש"ף [ארגון השחרור הפלסטיני] והוקם צש"ף [צבא השחרור הפלסטיני] - הוקמה

הישות הפלסטינאית. ה־PLO [Palestine Liberation] Organisation הוקם באותה ועידה. ועידת היסוד שלו היתה בירושלים, כמה חודשים לאחר מכן, ב־64'. הוקם הצש"ף - ה־PLA [Palestine Liberation Army] - שהחלטה עליו, שיהיה בנוי מפלסטינאים, אבל יוקם במסגרות ובתקנים של כל אחד מן הצבאות הערביים של המדינות ויהיה כפוף פיקודית, אם כי הקימו או מפקדה ל־PLA - היא התבטלה אחר־כך. ואם אתה שומע את חטיבת עין־גילוד וקרדסיה וכל אלה, הם הוקמו בהדרגה. אז חלק מהצבא הסורי, חלק הירדני. בששת הימים היתה דיבוייה פלסטינאית, כחלק מן הצבא המצרי, דיבוייה מספר 20 [הפסקה בהקלטה]. [4.] ארבע מהווה נקודת מפנה מרכזית בכל ההיערכות במזרח התיכון. הרוסים גם כן מנצלים את זה, כי יש החלטה על האצת החימוש, ואז מעמידים את ירדן בדילמה, כי היא המדינה היחידה שהולכת על נשק מצרבי, בהבשעה שהרוסים למצרים, לסורים מוכנים לתת אספקת נשק מסיבית. בעצם, דרך זה הירדנים או לוחצים על האמריקאים, או ג'ונסון היה נשיא, ואומרים להם: 'אם אתם לא נותנים - לנו אין ברירה אלא להתיישר וללכת על הנשק הסובייטי', או נותנים להם נשק, ובעצם אז מתחילה אספקת הנשק ההתקפי למדינת ישראל.

עכשיו, זו נקודת מפנה. ואז מתחיל שלב ראשון: תוכנית ההטיה במקביל להתעצמות; פת"ח - ערפאת לא מקבל את שוקירי, ומחליט לפעול על דעת עצמו, ובינואר '65 מתחילה הפעולה הראשונה של פת"ח. מי תומך בפת"ח אז? סוריה. עיקר הפעילות היא מסוריה ומלבנון, אבל בעיקר מסוריה. הפת"ח מתרכזו אז בצל הסורים, ואז הסורים הופכים להיות המוקד: א. הם מבצעים את ההטיה הערבית, הלבנונים רק מגרדים סתם, הפת"ח פועל משם, וכמובן גם מירדן, גם מלבנון, אבל המוקד הוא סוריה, הפעיל. ואז מתחילה ההתלקחות עם הסורים. אבל אז זה כבר לא בדיוק מפורזים, אז המפורזים הופכים להיות בעיה משנית בהובלת המאבק נגד ישראל בעולם הערבי על־ידי סוריה, גם באמצעות הצבא הסדיר - תוכנית ההטיה שנדפקה בסוף '64 תחילת '65, לא, ב־'65, כי התקרית הידועה של פשיטת הרגל של גייסות השריון בירי הטנקים זה נובמבר '64.

ואז אתה פיתחת שיטה חדשה...

שאלה:

לא אני, טליק. לא, כי קראתי אז לכולם ואמרתי: מה זה, בשביל מה יש לנו טנקים? עומדים 800 מ' מבית ולא פוגעים בו. ואז טליק אמר - זה יצא בדיוק בשבוע שטליק החליף את דדו ודדו החליף את אברהם יפה כאלוף צפון. אז את טליק קראתי, ואמרתי... זה היה לא נעים, כי קראתי ראש אג"ם, אלוף פיקוד צפון ומפקד גייסות שריון, ששניים מהם היו אחראים על גייסות השריון שנים רבות קודם לכן - אז טליק אמר: אל תדאג, בין שלושה לחמישה חודשים יהיה היל שריון אחר

תשובה:

- שידע לפגוע במטרה. וכך הוא עשה את זה, והוא באמת עשה את זה. אבל היה כאן יותר מרק הפתרון לבעיה טכנית. היתה לך אסטרטגיה איך...
שאלה:
- לא, קודם-כול הבעיה היתה... אחרי זה, לאט-לאט, תוך כדי המאבק נגד תוכנית ההטיה, שכללו ופיתחו את העניין של ירי הטנקים לטווחים ארוכים וכו'. אבל זה לא בגלל המפורזים. התקרית היתה אפרופו מפורזים, וגם כן אפרופו שמירת מקורות הדן, שהם במצב לא ברור מבחינת הגבול הבין-לאומי. היה ויכוח על זה. עכשיו, הדן הוא בערך 50% של מימי הירדן, בעיקר בתקופה של הקיץ, לא בתקופת השטפונות. והבניאס והתצבני הם חצי.
שאלה: אז אתה נותן לטליק קרדיט בשביל ה...
תשובה: מה זה קרדיט? זה הוא עשה!
שאלה: והוא נותן לך קרדיט בשביל האסטרטגיה המתוחכמת שהשתמשת בה כדי למנוע את ההטיה, אבל בלי להיגרר למלחמה.
תשובה: נכון. היה ויכוח אז עם [?]. יש מאמר של דיין בהארץ באותה תקופה, שהוא בעצם אומר שאי-אפשר לעשות את זה בלי מלחמה, ואמרנו: אנחנו נעשה את זה בלי מלחמה. היה דיון, שאלתי את טליק: הטנקים יוכלו לפגוע בטרקטורים בטווח הזה? הוא אמר: כן. ביימנו תקרית, ודפקנו את כל הטרקטורים בטווח של שני קילומטר ויותר, וזה גמר את ההטיה. אז הם הלכו ליותר רחוק. הגענו בסוף לטווח של 4.5 ק"מ-5. אחר-כך גם השתמשנו בארטילריה וחיל אוויר לחסל את זה. כשהעמדנו אותם בפני הדילמה: לעבוד אתם לא יכולים, על זה אתם הולכים למלחמה? והם לא הלכו למלחמה אז. אז מבחינה מעשית, פה ושם הדברים היו משולבים, אבל זה שתי אופרות שונות: בעיית המפורזים ובעיית המלחמה כנגד ההטיה, ודבר שלישי, נגד הגברת פעולות הטרור עקב הקמת הישות הפלסטינאית, עקב המאבק של יאסר ערפאת נגד שוקירי עלידי דרבון הפעולה החבלנית. לכן, בעצם, אם אתה מתפש את השורשים של מלחמת ששת הימים, זה בוועידת הפסגה של קהיר, ינואר '64.
שאלה: עכשיו, היה עוד אספקט אחד לבעיות שלפני מלחמת ששת הימים, וזה הפעולות של אש"ף ופעולות התגמול שלנו.
תשובה: זה לא היה אש"ף, אז זה היה פת"ח. אש"ף לא היה פעיל. הפת"ח לא קיבל את מרות שוקירי. שוקירי היה בעיקר בשליטה המצרית, והמצרים מיתנו אז ולא התירו שום פעולה, לא של אש"ף ולא של הפת"ח, מרצועת עזה ומסיני. לא היו אז פעולות פיגוע מצד מצרים.
שאלה: אני יכול להסיט את השיחה לכיוון קצת יותר קונצפטואלי, לגבי התקופה שאשכול היה ראש ממשלה ואתה היית [רמטכ"ל].
תשובה: אז אני אומר לך, מה שאפיין את התקופה הזאת הוא הפעלת המוביל

הארצי ובעקבותיו ההיערכות מול החלטות ועידת פסגת קהיר. כלומר, גם בהתעצמות מול ההתעצמות, גם הטיפול בתוכנית ההטיה הערבית, גם הטיפול בסוריה שהיתה הגורם הקיצוני המדרבן לפעילות מול מצרים שלא התירה פעילות. כלומר, הקיטוב נעשה: מצרים רגועה, אתה לא היו לנו בעיות, לעומת סוריה שהיא היתה ראש המהפך של הפעילות גם בהטיה הערבית, גם במאבק על המפורזים, גם בעידוד המחבלים לפעילות מירדן, מסוריה ומלבנון. ומול זה נערכנו.

שאלה:

ואם בן-גוריון היה נשאר בשלטון, אתה חושב שפני הדברים היו אותו דבר? [רבין: אינני יודע] או במילים אחרות: האם לאשכול היתה תפיסה בסיסית שונה של מדיניות ביטחון? שהיתה המשכיות לגבי התקופה של בן-גוריון?

תשובה:

בסיסית היתה המשכיות, אני חושב. באסטרטגיה השתנו נתונים, לכן זה לא היה רלוונטי. אתה שואל אותי מה היה עושה בן-גוריון בהשתנות הנתונים? אני לא יכול לתת לך תשובה, כי כל תשובה תהיה היפותטית.

צמיר:

נתקלנו, בכלל, שאצל אשכול יש שינוי בקונצפציה, חוץ מהנושא הצרפתי-אמריקאי...

תשובה:

לא, היה שוני בראוריינטציה, שאגב, לדעתי, גם בן-גוריון כבר ב'60 רצה ללכת לזה. מי שמנע זה היה פרס, ממש טרפד, לא רק. אתן דוגמה. בסביבות הנסיעה של בן-גוריון... פעמיים בן-גוריון נסע: ב'60 הוא נסע לפגישה עם אייזנהואר, וב'63, אם אני לא טועה, לא, סוף '62 דומני, לפגישה עם קנדי. ב'60 היה דיון אצל בן-גוריון בבית, שהשתתפו: מטעם הצבא - הרמטכ"ל או לסקוב ואנוכי כראש אג"ם; מטעם משרד הביטחון - פרס, ואם אינני טועה ארתור בן-נתן. ארתור, או קשתי היה, אני לא זוכר - אחד משניהם. והשאלה היתה מה בן-גוריון מבקש מאייזנהואר. באותה תקופה, המדיניות לאספקת הנשק האמריקאי אפשר לחלק אותה הרי לשלבים הבאים: '48-'58 - הם באו לטוטלי. '58 - אייזנהואר משנה את המדיניות של טרומן, שהוא אימץ אותה מ'52 עד '58, זה אספקת נשק מגן שהדבר הראשון היה מהתותחים לא-רדת 106. ואז השאלה היתה, באותו דיון, מה מבקשים מהאמריקאים מבחינה בטחונית. והמטה הכללי הכין שתי וריאציות: מה קורה אם לנשק הגנתי, ואמרנו: בעדיפות עליונה מערכת התראה אווירית. כלומר, מערכות מכ"ם, מרכזי בקרה, אחד בדרום, זה עלייד מצפה רמון, השני היה צריך להיות בכנען, שזו היתה התוכנית. ודבר שני, אם יש אפשרות ללכת גם על נשק התקפי: טנקים, נגמ"שים וכיוצא בזה, תותחים. והיה דיון, וכמובן פרס טען שאין צורך ללכת לאמריקאים, אבל בסוף בן-גוריון החליט, וחזר עם אישור של אייזנהואר לרכוש את מערכת ההתראה האווירית. ואז פרס, בהשפעתו

על וייצמן, שהיה מפקד חיל האוויר, ניסו לטרפד את זה. כבר היה לנו אישור לרכש ולא נעשה דבר על-מנת לרכוש, כי פרס טען שיש מערכת מכ"ם חדישה בצרפת, שהיא יותר טובה מהאמריקאית, והם מינו ועדה. בקיצור, סחבו את העניין שנה או שנה וחצי עד שממש התחילו, ובנס הגענו לששת הימים לתחנת בקרה אחת מסודרת, ובכנען כבר רק מאולתרת, כי לא הספקנו, כי איבדנו זמן. אבל זה בעצם עד היום בשלד של כל מערך ההתראה האווירית.

עכשיו, בשלב שני היה עניין טילי הוק, שפה צ'רה [צבי צור], כרמטכ"ל, ואני היינו בעד, ועוד הפעם וייצמן ופרס כמעט ניסו לטרפד את זה. וייצמן טען עקרונית שלא צריך את זה, שזה בזבוז כסף. אבל אשכול וגולדה, מיד כשאשכול נכנס, עשו את התפנית הקיצונית לעניין האמריקאי. והרי מבחינה זו, זה באמת טרגדיה של בן-גוריון, שהוא כראש ממשלה מעולם לא הוזמן לווישינגטון ותמיד היה צריך לבוא לראות נשיאים בדלת האחורית, במלונות בניו-יורק; ואשכול, שנה ומשהו אחרי שבן-גוריון עזב, נתקבל בכבוד מלכים כמו ראש ממשלה של מדינה מתוקנת. אמנם זה לא היה קנדי, זה היה ג'ונסון - זה לא משנה, זה היה תהליך של פועל-יוצא של שינוי כיוון.

של האמריקאים ושלנו בז'ומנית. צמיר:

קודם-כול גם שלנו. אני לא יודע מה היתה ההיענות האמריקאית אילו היתה מדיניות שרצתה בזה, קודם ישראלית. יכול להיות שזה לא היה בשל, אבל זה לא נוסה בכלל לדעתי. אז זה דבר אחד. דבר שני, אני לא יודע, האטום הוא לא משנה, כי זה... בעניין האטומי...

צמיר:

הוא רצה לסגור את זה.

תשובה:

אתה שואל אותי מה היה הייחוד של תקופת אשכול, שהיא חפפה בחלק מהזמן, אחרי ששת הימים, גם בתקופה שלי כרמטכ"ל, זה א. היערכות מול תוצאות ועידת קהיר. בהדרגה האצת ההתעצמות הצבאית, תוכנית ההטייה הערבית, סוריה כמוקד, תחילת אש"ף והטרור המאורגן יותר, לא בנוסח פדאיון - מתכונת חדשה של הטרור הערבי שהלכה והתפתחה עד מה שקורה בימים האלה; הדבר השני, האוריינטציה על אמריקה פלוס מאמץ מרבי על אמריקה וזניחת אירופה, אירופה ליום סגריר, לפי פרס; הדבר השלישי, כמובן, במסגרת זאת גם כניסה ליותר מסגרת של מגבלות כספיות, כי אל נשכח שהתחיל העניין הכלכלי, שהוא המשבר הכלכלי שהגיע לשיאו במיתון של '66. וכמובן ששת הימים בסוף.

שאלה:

לפני ששת הימים, לגבי פעולות התגמול של השנים '64-67?

תשובה:

הפעולות האלה היו שונות. אני לא התפעלתי מלשבור את הראש על הצבא הירדני. אני טענתי שמוכרחים להתאים את אופי הפעולה שלנו בנושא המחבלים למטרות המדיניות. שלמדינות הערביות אין סכמה אחת. בירדן ידענו שהמסטר לא מעוניין בזה, ולא היינו זקוקים להרוג

חיילים ירדנים ולהיהרג בשביל זה. אז אמרתי: בואו דווקא נלך על מסרות אזרחיות, כי משתפי הפעולה עם המחבלים זה דווקא האזרחים. הם משתפים פעולה, הם נותנים להם מקלט. ובירדן המטרות שפגענו היו אזרחיות. 2. אמרתי לחסוך בחיי אדם. זה לא מטרות כאלה שאפשר עליידן להשיג תוצאות מוחלטות. ולכן, למשל, בשלב מסוים, כשהיינו צריכים להיכנס לסמוע בנובמבר '66, עשינו את זה ביום, עם שריון, ובמקרה נהרג אחד, אבל לא נהרגו לנו אנשים בפעולות האלה בירדן.

שאלה:
תשובה:

למה היתה פעולה נגד ירדן בסמוע ולא נגד סוריה, המוקד האקטיבי? חכה. מדוע? כי גם היה מוקש בדרום הר חברון, נהרגו אנשים, העקבות הובילו לסמוע. אמרנו: נעניש את סמוע. למה הם משתפים פעולה עם המחבלים? כי ההם מטילים עליהם פחד. אז נטיל אנחנו פחד על היישובים בקרבתנו, שידעו שהם ישלמו בעד שיתוף פעולה עם מחבלים, אין לנו פה בעיה עם ממשלת ירדן. הדבר השני היה, עם הסורים, אמרתי, ואז אחר-כך - זה היה ריאיון בראש השנה, בספטמבר '66, ואחר-כך חיברו את זה, או... אני לא זוכר אם זה היה בפסת, באפריל, או... אני לא זוכר - בדיוק אמרתי את הדברים: עם סוריה יש לנו בעיה עם מדיניות המשטר, בירדן אין לנו בעיה עם מדיניות המשטר. בלבנון כמו בירדן, ולכן בלבנון הפעולות היו לא נגד הצבא הלבנוני, אלא נגד סייענים, נגד כל מיני גורמים שסייעו למחבלים מקרב האוכלוסייה האזרחית.

צמיר:
תשובה:

עניין המשטר הובן כמשטר הבעת'י. לא, נגד מדיניות המשטר, אבל לא במגמה לסלק את המשטר, אלא הפעולות צריכות להיות נגד עצמים שלטוניים, כי השלטון... פה הבעיה היא לא עם אזרחים.

שאלה:
תשובה:

על מה אשכול התרעם כל-כך בקשר לסמוע? הוא טען שהיתה חריגה? לא. אני נתתי הערכה לממשלה שזה ייגמר. לא הערכת'י שהירדנים ישלחו כוח גדול. הם שלחו כוח גדול, ועמדו על צנטוריונים ודפקו אותם. הם נסעו כמו חמורים, בשיירה, ואני חושב שהיו להם 40 חיילים הרוגים. כל המטרה היתה לא להגיע לפגיעה בצבא הירדני, ואני באתי לממשלה והודיתי שזה התרחב מעבר למה שהערכנו. ועל זה הוא הביע אי-שביעות רצון, ובצדק. כי זה היה בניגוד להערכה שמסרתי לו לפני. ולא היה עניין, לא מדיני וגם לא צבאי, להגיע לעימות, לבזות את חוסיין. פה פשוט הצגנו אותו כ... את כוחו של הצבא הירדני להגן על הגדה, ככלי ריק.

שאלה:

זה מביא אותי לשאלה הרבה יותר כללית, על היחסים שלך עם אשכול כשר ביטחון. האם היתה לכם ראייה משותפת של הבעיות, איך עבדתם ביחד?

תשובה:

אני חושב שכן, ואני חושב שהבעיה היתה שאשכול באותה עת היה

בהתקפה נוראית של אנשי רפ"י. היתה מלחמת תעמולה, והרפ"יסטים יודעים לגייס את העיתונות, החל מבן-גוריון עם המחדל, שעד היום לא ברור למה הוא התכוון, לפחות לי. מחדל נוראי.
אני חושב שגם פרס לא אמר...

צמיר:

אני יודע, הם הדליפו שזה העסק עם בן-ברקה.

שאלה:

תשובה:

מה זה מחדל?! איזה מחדל זה? ועוד טוענים שמאיר עמית שיתף פעולה פה עם הצרפתים אפילו בלי ידיעת אשכול, לפי כל הסיפורים. ועל זה הרי אותו איש אחר-כך הצטרף לבן-גוריון ולרפ"י. איסר הקטן תבע להדיח את מאיר עמית על הפרשה הזו. עכשיו, כל הזמן - מחדל! כל הזמן השמיצו את אשכול וכל מה שאפשר היה להשתמש נגד אשכול. אז יצרו אולי חשדות אצל אשכול או בסביבתו, אבל אני לא זוכר שלא עבדנו טוב. לא היו בעיות עקרוניות בינינו. לפעמים בעיות עם פרס, עם זה, ויכוחים על ייצור עצמי מול כוננות. אני לא הייתי נגד ייצור. כמעט שהפכו אותי למתנגד לייצור העצמי. אמרתי: אתם רוצים לייצר, בבקשה, לא על חשבון כוננות. נמצא דרך מלך, נבטיח מצד אחד מנה מסוימת של כוננות... ואשכול בדרך-כלל תמך בי בוויכוחים האלה.

שאלה:

מה היה חלקה של אחדות-העבודה בעיצוב מדיניות הביטחון בתקופה של אשכול, לפני מלחמת ששת הימים? האם הם ייצגו קו ברור?

תשובה:

אני חושב שלא היה להם קו מיוחד בנושא הבטחוני, אלא יותר זה היה, באופן טבעי, נגד הרפ"יסטים. הרי ב-65' קם המערך הקטן. זה היה יותר שותפים למאבק הפוליטי נגד הרפ"יום מאשר ביטוי של העניין במדיניות הביטחון. כי במדיניות הביטחון, בנושא של הליכה לאמריקה ועניין של היערכות מול תוצאות ועידת קהיר, היתה הסכמה כללית, לא היו ויכוחים בנושא הזה. בממשלה לא היו ויכוחים.

צמיר:

ופה נוצרה איזה לגנדה, כאילו היתה איזה מין בירו [לשכה] פנימי של אנשי אחדות-העבודה, שאתה היית שותף להם ושהם היו שותפים לך לעיצוב סוג מסוים של מדיניות מיליסנטית.

תשובה:

שטויות, לא היה בירו כזה ולא היה שום דבר.

צמיר:

חלק אחר-כך אמרו שאתה בכלל היית די עצמאי, שאתה לא היית תלוי בהם.

תשובה:

לא הייתי תלוי בהם ולא היה בירו כזה. היה מבקש, אני יודע, איקס לשבת אתי, או ישבתי; אם זה דתי, או שר, דתי או לא דתי, או... עם זיאמה ארן ישבתי יותר מאשר, אולי, עם יגאל אלון. זיאמה ארן היה מתעניין. אז מה? והייתי מדוות לאשכול על זה.

שאלה:

אני גם לא רואה את הניגודים בינך לאשכול שיסבירו למה...

תשובה:

לא היו ניגודים, זה הכול מצוץ וסיפורים, וכל מיני דברים. תראה, לפעמים היו ויכוחים. אבל ויכוחים זה דבר לגיטימי. להפך, אני חושב שאני הייתי תמיד מביא לממשלה אלטרנטיבות להחלטה כשקורה משהו,

הייתי מביא אלטרנטיבות, לא [באתי] כמו דיין הייתי [שהיה] בא עם הצעה אחת. ותמיד הייתי יושב קודם עם אשכול, לפני ישיבת ממשלה, ואם הוא היה אומר: אנחנו נביא את ההצעה הזאת והזאת, היינו מביאים את ההצעה הזאת והזאת.

איך אתה רואה את ההישגים הכי חשובים של השותפות בינך ואשכול בשטח הבטחוני עד יוני '67?

שאלה:

לצבא יש מבחן אחד, אם הוא מוכן טוב למלחמה שתבוא. זה הקריטריון: שהאחריות הכוללת היא של הממשלה, בראש ובראשונה ראש הממשלה ושר הביטחון, בעיקר כשיש אונייה פרסונלית, ובדרג הצבאי - של הרמטכ"ל. אין שום קריטריון אחר. צבא מוכן למלחמה או לא מוכן למלחמה, למלחמה שתבוא. ב-'67 הוא היה מוכן, ב-'73 - לא.

תשובה:

ב-'67 אתה מקבל שהיה מחדל מודיעיני?
המחדל בטחוני.

שאלה:

תשובה:

ב-'67, אתה מקבל שהיתה טעות מודיעינית בהערכה?

שאלה:

תשובה:

זה לא משנה. טעויות מודיעיניות יכולות להיות... אני לא טועה בכלל. מה זה נקרא טעות מודיעינית? אולי נבהיר לעצמנו. במודיעין יש תמיד שתי שאלות מרכזיות: *capabilities vis-a-vis intentions*. מודיעין צריך לתת שתי הערכות: מה הן האפשרויות הצבאיות מבחינת עוצמה, פריסה, שותפות בין גורמים שונים בכל שלב, בכל יום. דבר שני, האם יש כוונה מדינית לנצל את ה-*capabilities*. צה"ל אף פעם לא טעה ב-*capabilities*, כמעט לא טעה. איפה יכולות להיות טעויות? ב-*intentions*. האם את הפריסה הזאת או את האפשרויות האלה הולכים לממש או לא. אנחנו מדברים על אזור שבו גם הצד השני - *intentions* משתנים אצלו. מה שקרה ערב מלחמת ששת הימים היה תהליך השתנות תוך כדי התפתחות של ה-*intentions* של נאצר. כשהוא נכנס בהתחלה הוא לא רצה לסלק את האו"ם, הוא ביקש מהאו"ם להתרכז בשארם-אל-שייח' וברצועת עזה, כי הוא ידע שאלה הם המקומות הרגישים. נוצרה הידרדרות, כשהאו"ם אמר לו: לא, לא מפנה שום עמדה. יש לך שתי ברורות: או איפה שאנחנו, או שאתה יכול להוציא את כל האו"ם. ונתנו לו את התשובה הזאת בפומבי. או הוא אמר: תצאו! ואז הוא עמד בפני בעיה, והוא חשב ארבעה ימים, ואז הוא החליט לסגור את המצרים. וכשהוא סגר את המצרים הוא הבין שהוא הולך, אולי, למלחמה. ואז הוא התחיל להזרים צבא יותר ממה שהוא התכוון. עכשיו, איך מודיעין יכול לדעת שהעניין מתחיל, האם הצד השני ישנה או לא ישנה את ה-*intentions*, וכתוצאה מזה כמות הכוח שהוא משקיע בקדמת סיני ואת המהלכים המדיניים שהוא עושה עם יתר מדינות ערב. אז תגיד לי, היתה טעות מדינית? וטעות מודיעינית? היא לא היתה יכולה, כי כשהמודיעין נתן הערכה שכל זה הפגנת כוח, עד ה-23 במאי - אם כי

כבר בשלב מסוים התחיל להסס - זה היה על סמך, באמת, הכוונה המצרית, אבל באותו זמן. לעומת זאת, בערב יום הכיפורים היתה טעות בטחונית ולא רק מודיעינית. היתה קונצפציה שהצבא המצרי לא יכול לצלוח, ואם יצלח אז זה יהיה טוב, ולא היתה טעות ב־"capabilities", היתה טעות ב־"intentions" ובמימוש ה־"capabilities". וזה היה כתוצאה מעודף שחצנות, שהגורם הדומיננטי היה דיין, אם כי הוא הבטיח את עצמו באמירה של דבר והיפוכו בהזדמנויות שונות.

כשדיברתי על טעות מודיעינית...

שאלה:

אני שמעתי אותו, אני לא זוכר אם זה היה דצמבר '71 או '72, כשרוג'יס שואל אותו: משמעות הקיפאון לגידול סכנות המלחמה... האם אתם מוכנים למקרה של חידוש המלחמה? אז דיין אומר, בשכל - זה מופיע אצלי במברקים, זה תוך שיחה - 'אנשינו בצבא אומרים...'

תשובה:

[כאן נגמרה/נקטעה ההקלטה בקלטת]